

novi podaci kojima nadograđuje svoje djelo na djela prethodnika, a koliko god se pokazao znalцем u svojem radu, njegovo je znanje uvijek manje od budućih povjesničara. Međutim, mnogo je važnije za povjesničara kada njegov rad postaje nezaobilazna točka i poticaj za buduća istraživanja neke teme, a ova knjiga jest upravo to. Ovo je djelo temelj za sva daljnja istraživanja rudinske opatije i čitave njezine okolice te model za buduća istraživanja redovničkih zajednica na prostoru Hrvatske i cijeloga srednjovjekovnoga Ugarskoga Kraljevstva.

Petar Seletković

Pál Fodor, ur., *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrinyi (1566)*, Brill: Leiden; Boston, 2019, 570 stranica

Opsežni zbornik posvećen Sigetskoj bitci i smrti dvojice glavnih vojskovođa, Nikole Zrinskog i Sulejmana Veličanstvenog, sadržava radove s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 2016. u povodu 450. obljetnice bitke. Urednik knjige Pál Fodor napomenuo je da je motiv za održavanje skupa osim obilježavanja spomenute godišnjice bilo i podsjećanje na važnost koju je u tom razdoblju ugarsko područje dobivalo u političkim odnosima Osmanskoga Carstva i Europe, a dodatni poticaj njegovu održavanju dalo je i otkriće ostataka Sulejmanova mauzoleja u Sigetu 2013., koje je potaknulo detaljnija višegodišnja arheološka istraživanja u sklopu međunarodne suradnje mađarskih i turskih znanstvenika. Urednik je odbacio primjedbu pojedinih znanstvenika da naslov zbornika zapravo izjednačava položaj jednoga vladara, osmanskoga sultana, i jednoga velikaša, zapovjednika lokalnoga obrambenog sustava, objasnivši da je sredinom pedesetih godina 16. stoljeća osmansko osvajanje Ugarske doseglo novu razinu jer se, za razliku od prijašnjega stanja, karakte-

rističnog po zbunjenosti i očaju branitelja i pristajanju pojedinih mađarskih velikaša na suradnju s Osmanlijama omogućujući im time brzo napredovanje, pojavila drugačija vojno-politička situacija, prepoznatljiva po izgradnji novoga utvrđenoga obrambenog sustava i pojavi političara i vojskovođa koji su Osmanlijama pružali beskompromisni otpor, poput Nikole Zrinskog. Otad su se Osmanlije morali boriti za svaku stopu teritorija, a postajalo im je i jasnije da će se morati zadovoljiti osvajanjem i obranom brojnih manjih ili većih utvrda u Ugarskoj i Hrvatskoj umjesto osvajanjem Beča kao krajnjim ciljem. Polazeći od tih pretpostavki, ovaj zbornik od 26 radova podijeljen je u pet cjelina: prva je posvećena općim karakteristikama razvoja Osmanskoga Carstva u Sulejmanovo vrijeme, drugi dio bavi se razvojem država kojima su vladala dva brata iz kuće Habsburg, Karlo V. i Ferdinand I., treći dio razmatra osmanska osvajanja i izgradnju učinkovitoga obrambenog sustava u Ugarskoj i Hrvatskoj, četvrti dio bavi se središnjom temom istraživanja, opsadom Sigeta 1566., a posljednja cjelina posvećena je povijesnom sjećanju na opsadu Sigeta u literarnim tradicijama i rezultatima novijih arheoloških istraživanja oko Sigeta.

Cjelinu posvećenu karakteristikama Osmanskoga Carstva u 16. stoljeću otvara rad Feriduna M. Emecena pod naslovom *Ottoman Politics in the Reign of Sultan Süleyman: Government, Internal Politics and Imperial Expansion* (9-20), u kojem je autor kao glavne karakteristike osmanske unutarnje politike Sulejmanova doba istaknuo pojačane tenzije između zagovornika sunitizma i salafizma, što je postupno vodilo i jačanju osmanskoga identiteta, zatim sukobe o pitanju nasljeđivanja trona i pobune u provincijama zbog birokracije koja je stanovništvu opterećivala povećanjem poreza, a u vanjskoj politici ugarsko pitanje, sukob sa safavidskim Iranom, osvajanje crnomorske priobalnog područja radi širenja utjecaja i trgovačkih veza s Dalekim istokom i

kontroliranje sjevernoafričkoga područja. Erol Özvar u radu *Transformation of the Ottoman Empire into a Military-Fiscal State: Reconsidering the Financing of War from a Global Perspective* (21-63) osvrnuo se na pitanje prikupljanja sredstava potrebnih za financiranje ratova i na karakteristike fiskalne politike. Naglasio je da Carstvo u Sulejmanovo doba nije bilo bogatije od europskih carstava glede privrede i gospodarskih resursa, ali u organiziranju prikupljanja poreza bilo je ispred npr. Venecije, a vojne potrebe plaćane su prihodima iz proračuna i posebnih ratnih poreza. No kako su od kraja 16. stoljeća vojni pohodi postajali sve skuplji, novac za njih nastojao se namaknuti pretjeranim oporezivanjem agrarnoga i proizvodnoga sustava, što ih je paraliziralo, ali se Carstvo ipak nije povlačilo iz međunarodne politike i natjecanja sa suparničkim državama sve do kasnoga 18. stoljeća, kad su ratni troškovi zahtijevali sve veće izdatke. Tijana Krstić u radu *State and Religion, „Sunnization” and „Confessionalism” in Süleyman’s Time* (65-91) analizirala je fenomen usklađivanja ponašanja i vjerovanja svih muslimanskih podanika s postavkama sunitijskoga islama u Sulejmanovo doba kroz prizmu katehetske literature nastale između četrdesetih i šezdesetih godina 16. stoljeća te istaknula da su u tom stoljeću sufijski tekstovi imali zapaženu ulogu u religijskom obrazovanju, što nije bio slučaj u 17. stoljeću, kad je utjecajnija bila druga vrsta religijske literature, dok je osmanska administracija Sulejmanova doba inzistiranjem na propisanom obavljanju vjerskih obreda i promicanjem posebnoga kodeksa javnoga morala stvorila okvir u kojem je pravni diskurs postao hermeneutički izvor za definiranje islama. Colin Imber u radu *Law and Legislation under Süleyman I* (93-114) osvrnuo se na pravosudni sustav Osmanskoga Carstva zaključujući da je Sulejmanov djed Bajazid položio temelje za osmansko sekularno pravo iako je Sulejman ostao u kolektivnom sjećanju kao zakonodavac, dok se, gledajući s kraja 16. stoljeća, kad je fiskalni deficit dr-

žave postao pravilo, a stari se vojni i feudalni poredak počeo urušavati, Sulejmana sve više počelo doživljavati kao iščezli simbol vladavine prava. Gülru Necipoğlu u opsežnijem radu pod naslovom *The Aesthetics of Empire: Arts, Politics and Commerce in the Construction of Sultan Süleyman’s Magnificence* (115-159) istražila je manje poznatu prvu polovinu Sulejmanove vladavine i pozornost posvetila podcijenjenom kozmopolitizmu vizualne kulture prije kodifikacije zreloga osmanskog idioma u umjetnosti i arhitekturi od sredine 16. stoljeća.

Drugi dio zbornika otvara rad Zoltána Korpása *Habsburg Dynastic Politics and Empire Building during Charles V’s Reign* (163-177). Autor je usporedio ideologijske pretpostavke vladavine Karla VI. s njegovim svakodnevnim političkim odlukama te istaknuo da je taj vladar svojim uspjesima smatrao obranu Beča 1532. i zaustavljanje osmanske ekspedicije u Tunis 1523., koji su kao mit poslužili u promidžbene svrhe iako nisu bili ni presudna bitka u sučeljavanju dvaju carstava ni veliki osmanski poraz, a zapravo su njegovu pozornost od osmanskoga problema odvrćala zbivanja na talijanskom poluotoku i nastojanja za sređivanje situacije u Europi. István Fazekas u radu *The Central European Habsburg Monarchy in the Middle of the Sixteenth Century – Elements of Cohesion and Division* (179-212) zaključio je da su Habsburgovci vrlo brzo spoznali da im za ostvarivanje planova najviše odgovara suradnja sa staležima i postizanje kompromisa s njima, a ne sukobi, te naglasio da se takav model vladanja pokazao uspješnim i trajao je sve do vladavine Marije Terezije, napominjući da će tek buduća istraživanja detaljnije objasniti tu pojavu. Peter Rauscher u radu *Camerale, Contributionale, Creditors and Crisis: The Finances of the Habsburg Empire from the Battle of Mohács to the Thirty Year’s War* (193-212) analizirao je habsburški sustav financiranja kakav je postojao od Mohačke bitke do pred izbijanje Tridesetogodišnjega rata i zaključio da se

taj sustav temeljio na konstantnom sukobu s Osmanskim Carstvom i održavao sve dok je funkcionirao kreditorski sustav iz južne Njemačke i postojalo povjerenje domaćih kreditora u sposobnost države da uvjeri staleže da je potrebno uvoditi nove poreze, a počeo se urušavati u trenutku kad su staleži Svetoga Rimskog Carstva odbili podržati rat protiv Osmanlija i drastično smanjili financijsku pomoć na zasjedanjima 1608. i 1613., pa je s razdobljem primirja taj sustav počeo propadati. Arno Strohmeyer u radu pod naslovom „Clash” or „Go-between”? *Habsburg-Ottoman Relations in the Age of Süleyman (1520-1566)* (213-239) razmatrao je habsburško-osmanski sukob i istaknuo da ga ne treba neizbježno interpretirati kao sukob civilizacija niti doživljavati u značenju koje mu je pridavao Samuel Huntington jer je podložan pogrešnim interpretacijama i instrumentalizacijama, nego da bi znanstvene studije trebale ispravljati iskrivljene povijesne slike i promicati različita stajališta o habsburško-osmanskim odnosima u europskoj zajednici. Alfredo Alvar Ezquerro u radu *Intangible Cultural Exchanges: Christendom's Eastern Frontier as Seen by Philip II's Ambassador Chantonnay (1566)* (241-260) analizirao je korespondenciju španjolskoga veleposlanika u Beču de Chantonnaya i istaknuo da je Sigetska bitka potpuno nepostojeća u španjolskoj historiografiji, ali je Ugarska u očima Madrida bila bedem kršćanstva i stanje u njoj zabrinjavalo je Madrid, koji je ugarski sistem utvrda uspoređivao s onim u Španjolskoj sagrađenim prije rekonkviste i za vladavine Karla V. i Filipa II., te zaključio da je Sigetska bitka važna zato što se bez osmanskoga pohoda na zapad nikad ne bi dogodila Lepantska bitka, opsada Malte ili osvajanje Cipra. U trećem dijelu zbornika János Szabó u radu pod naslovom *The Ottoman Conquest in Hungary: Decisive Events (Belgrade 1521, Mohács 1526, Vienna 1529, Buda 1541) and Results* (263-275) opisao je tijek osmanskih vojnih operacija od 1521. do 1541. godine. Napomenuo je da je nakon osvajanja Budim postao va-

žan dio osmanskoga obrambenog sustava i centar za planirani pohod na Beč, no glavni osmanski udar, planiran za 1545., otkazan je iz nepoznatih razloga, a kako je habsburški obrambeni sustav s vremenom postao stabilan i bolje organiziran, osvajanje Beča ostalo je nedostižni strateški cilj jer se bitnijim pokazalo očuvanje i obrana osmanske ugarske provincije i sprječavanje mogućega ponovnog ujedinjenja podijeljenoga Ugarskoga Kraljevstva. U radu *The Ottoman Conquest and Establishment in Croatia and Slavonia (277-286)* kao posljedice osmanskih osvajanja u Hrvatskoj i Slavoniji Nenad Moaćanin naveo je naseljavanje nomadskih i polunomadskih Vlaha, nestanak stanovništva i katoličkoga svećenstva i župa, početak djelovanja bosanskih franjevac na vrlo širokom području, širenje pravoslavnoga svećenstva i kaluđera Pečke patrijaršije na zapad, prepuštanje nekadašnjih habsburških obrambenih utvrda propadanju te podizanje malobrojnih kasaba i održavanje gradskih naselja u kojima su smještane vojne postrojbe manje ili srednje veličine. Gábor Ágoston u radu *Ottoman and Habsburg Military Affairs in the Age of Süleyman the Magnificent (287-307)* naglasio je da vojna premoć Osmanlija koja je omogućavala prvobitne uspjehe Sulejmanovih osvajanja nije uspjela ugroziti habsburški obrambeni sustav, koji je zaustavio daljnja osvajanja, ali je poticajno djelovala na razvoj habsburške vojske potičući vojnu modernizaciju i administrativnu centralizaciju, te pokazala ovisnost Dvora o staležima glede financiranja ratnih potreba i učvrstila sustav prijenosa moći i administrativne decentralizacije, koji je odražavao različitost političkih, pravnih i kulturnih ustanova u habsburškim zemljama. Klára Hegyi u radu naslovljenom *Ottoman Defence System in Hungary (309-319)* analizirala je osmanski obrambeni sustav u Ugarskoj i zaključila da formiranje osmanske Ugarske nije bilo izravna posljedica Mohačke bitke ili osvajanja Budima, nego da je taj dio Carstva stvaran tijekom 25-godišnjega ratovanja, kad su utvrde u obrambenom

sustavu dobile funkcije koje im inače nisu određivane u jasnije definiranim vojnim i političkim situacijama, pa su utvrde tijekom 16. stoljeća bile i sjedište osmanskoga upravnog aparata i kulturno-religijskih institucija, ali dok su u tom stoljeću sudovi zasjedali u gradovima koji nisu bili zaštićeni obrambenim zidinama ili vojnom posadom, tijekom 17. stoljeća to više nije bio slučaj. Géza Pálffy u radu *Hungary, Vienna and the Defence System against the Ottomans in the Age of Süleyman* (321-337) istaknuo je da tijekom prva dva desetljeća osmanskih osvajanja austrijska i ugarska strana nisu bile u stanju formirati učinkoviti obrambeni sustav, nego im je to uspjelo tek četrdesetih i pedesetih godina 16. stoljeća, ali su Sulejmanova osvajanja promijenila konture srednje Europe za cijelo jedno stoljeće jer nijedan vladar nije toliko utjecao na promjene u srednjoj Europi, što se vidjelo po tome da je Ugarska izgubila položaj velike sile kakav je uživala u srednjem vijeku, osvajanjem Budima zaustavljen je njegov razvoj kao važne prijestolnice, a neizravni utjecaj tih zbivanja bilo je pretvaranje Bratislave u prijestolnicu Ugarske i formiranje granica koje se dugo neće mijenjati.

Četvrti dio otvara rad *The Hungarian Frontier and Süleyman's Way to Szigetvár according to Ottoman Sources* (341-358) Claudije Römer i Nicolasa Vatina. Oni su na temelju osmanskih izvora pokušali odgovoriti na pitanje koji je bio poticaj već ostarjelom Sulejmanu za pokretanje vojnoga pohoda i odgovor pronašli u neriješenoj političkoj situaciji u Erdelju, kašnjenju plaćanja danka, pljačkaskim pohodima habsburških vojnih zapovjednika i obnavljanju i podizanju novih utvrda na habsburškoj strani. James D. Tracy u radu *Tokaj, 1565: A Habsburg Prize of War, and an Ottoman Casus Belli* (359-376) analizirao je posljedice austrijskoga zaposjedanja Tokaja i istaknuo da je Porta taj događaj doživjela kao *casus belli* u diplomatskom smislu, ali ne i kao uzrok rata, nego kao razlog za rat jer je Sulejman zahtijevao povra-

tak na prijašnje stanje u Gornjoj Ugarskoj, a zauzimanje Tokaja doživio kao kršenje mira iz 1562. godine. Szabolcs Varga u radu pod naslovom *Miklós Zrínyi, Captain-General of Szigetvár (1561-1566) – His Organizational Activity and Death* (377-395) opisao je petogodišnje vojno djelovanje Nikole Zrinskog kao zapovjednika Sigeta te zaključio da je Siget ispunio povijesnu misiju bez obzira na visoku cijenu koja je plaćena jer je sačuvao ugarsku prisutnost u osmanskoj Ugarskoj i utjecao na formiranje novoga habsburškoga obrambenog sustava. József Kelenik u radu *The Sieges of Szigetvár and Gyula, 1566* (397-410) detaljno je opisao osvajanje Gyule i Sigeta iste godine i napomenuo da su ta osvajanja imala dvije svrhe: očuvanje novoosvojenih područja i stvaranje nove baze za daljnja osvajanja. Zeynep Tarım u radu *Szigetvarnames: A Visual Source of Sultan Süleyman's Last Campaign* (411-426) analizirao je kroniku koja opisuje posljednji Sulejmanov pohod i sadržava ilustrirane minijature upotrebljive i kao vizualni izvor za taj period njegova života, istaknuvši da su minijature u kronici ilustrirale državničke preokupacije i služile kao dokaz prihvaćanja i uvažavanja državnoga protokola.

Peti dio monografije otvara rad Nicolasa Vatina *On Süleyman the Magnificent's Death and Burials* (427-443). Uspoređujući način Sulejmanova pokopa s onima njegovih prethodnika, autor je zaključio da među njima nije bilo bitne razlike, ali i napomenuo da je priča o sahrani njegovih organa u Sigetu zapravo legenda lokalnoga podrijetla. Gábor Tüskés u radu pod naslovom *The Memory of the 1566 Siege of Sziget and of Miklós Zrínyi in Hungarian Literary Tradition* (447-477) prikazao je literarnu tradiciju o Zrinskome i Sigetskoj bitci od njezine pojave krajem 17. do kasnoga 19. stoljeća i skicirao proces stvaranja sjećanja i partikularnoga nacionalnog narativa, napominjući da je revolucionarne 1848. Zrinski u Ugarskoj bio prikazivan i u negativnom kontekstu. Zsuzsa Barbarics-Hermanik u radu *The Entangled Memory*

the Battle of Sziget (1566) in Early Modern Europe (479-507) istaknula je da bi trebalo preispitati tezu o velikom utjecaju tiskanih pamfleta na javno mišljenje glede stvaranje mita o Nikoli Zrinskom i Sigetu jer su novija istraživanja pokazala da je ta vrsta medija u prvom redu služila Maksimilijanu II. za protuosmansku promidžbu i obraćanje staležima i političkim moćnicima od kojih je car očekivao političku i financijsku pomoć, a javne procesije, protuosmanske propovijedi i molitve tijekom 1566. i 1571. imale su veći utjecaj na javno mišljenje u različitim europskim gradovima, kao i individualna djela namijenjena europskim krugovima čiji su autori bili pojedinci koji su nastojali steći pokroviteljstvo političkih moćnika, zatim autori koji su imali osobno iskustvo glede teme o kojoj su pisali, kao i članovi obitelji Zrinski ili s njom povezani pojedinci, čija je djelatnost doživjela vrhunac tiskanjem zbirke pod naslovom *Zrinyi album* 1587. u protestantskom Wittenbergu povodom dvadesete godišnjice Sigetske bitke. Damir Karbić u radu pod naslovom *The Memory of Nicholas IV of Zrin and the Battle of Szigetvár in Croatia and the Balkans (509-521)* analizirao je recepciju Nikole Zrinskog u Hrvatskoj i njezinu okruženju, napominjući da je prva hrvatska narodna pjesma posvećena toj bitci vjerojatno ona zapisana 1593. u *Prekomurskoj pjesmarici*, a njezina varijanta zapisana je i u 18. stoljeću u Boki kotorskoj. U 17. stoljeću održavanje kulta bilo je vezano uz članove obitelji Zrinski, bitku je opjevao i Pavao Ritter Vitezović, u 18. stoljeću spomenuli su ju Filip Grabovac i Andrija Kačić Miošić, a i isusovci su ju koristili u obrazovne svrhe. U 20. stoljeću Zrinske je dopao položaj nacionalnoga ideala Ugarskoj i Hrvatskoj iako je Ante Starčević iznosio drugačije mišljenje o Nikoli Zrinskom, a pravaši su više isticali nesretnu sudbinu Petra IV. Zrinskog i njegove obitelji. No Starčevićovo negativno mišljenje o Nikoli nakon raspada Monarhije potpuno je zaboravljeno, povijest obitelji Zrinski u nacionalnom sjećanju dobila je središnje značenje, a zanimljivo je

da su ga od Srba spomenuli samo Jovan Subotić u jednoj pjesmi i Dubrovčanin Matija Ban u jednoj drami. Günhan Börekçi u radu *The Memory of Szigetvár and Sultan Süleyman in Ottoman/Turkish Culture (523-538)* opisao je proces popularizacije lika i djela sultana Sulejmana preko tiskovina s kraja 19. i tijekom 20. stoljeća te kazališnih i dramskih djela od sredine pedesetih godina do početka 21. stoljeća, koji su, kao i svjetski popularna serija o Sulejmanu iz 2010., pridonijeli povećanom interesu za taj dio osmanske povijesti. Norbert Pap u radu *The Pilgrimage Town „(Türbe Karabasi)” of Sultan Süleyman at Szigetvár (539-552)* opisao je tijek istraživanja od 2013. koja su dovela do otkrića ostataka mauzoleja i grobnice na mjestu smrti sultana Sulejmana I., gdje bi prema predaji trebalo biti pokopano njegovo srce, i zaključio da bi se to otkriće moglo pozitivno odraziti na razvoj sigetskoga kraja te osnažiti postojeće mađarsko-turske političke i kulturne veze.

Zbornik radova o Sigetskoj bitci trebao bi privući pozornost znanstvenih krugova i javnosti u Hrvatskoj jer donosi zanimljive informacije o različitim pitanjima koja su se odnosila na samu bitku i postavlja ju u širi politički kontekst tadašnje Europe, ali donosi i detaljnije spoznaje o unutarnjopolitičkim prilikama u Habsburškoj Monarhiji i Osmanskom Carstvu u tom razdoblju.

Zlatko Kudelić

Katrin Keller, Martin Scheutz, ur., *Die Habsburgermonarchie und der Dreißigjährige Krieg, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 73, Böhlau: Wien, 2020, 451 stranica*

Zbornik radova o Habsburškoj Monarhiji i Tridesetogodišnjem ratu sadržava priloge znanstvenika s međunarodnoga skupa o ovoj temi održanog u listopadu 2018. u Beču. U uvodnoj studiji *Die Habsburgermo-*